

ÜMUMİ PEDAQOĞİKA, PEDAQOĞİKANIN VƏ TƏHSİLİN TARİXİ

UOT 37.036.5

Jalə Qədimova
pedaqoji elmlər doktoru, professor
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
AZ 1000, Bakı ş., Ü.Hacıbəyli küçəsi 68
E-mail: jale.gadimova@mail.ru

AZƏRBAYCANIN MÜASİR MUSIQİ PEDAQOĞİKASINDA MUSIQİ MENTALİTETİ ANLAYIŞI

Açar sözlər: musiqi pedaqogikası, mentalitet, musiqi tərbiyəsi, metodiki layihələr

Pedaqoji təcrübə, Azərbaycan musiqi pedaqogikası tarixinin, ənənələrinin öyrənilməsi, onun müasir fəaliyyətinin dərk edilməsi Azərbaycan musiqi pedaqogikasının gələcək perspektivlərindən xəbərdar olmağa şərait yaradan bir sıra mühüm metodiki parametrləri irəli sürməyə imkan yaradır.

Müasir dövrdə tədris və tərbiyə probleminin həlli yaradıcı qabiliyyətlərin inkişafı və təkmilləşdirilməsi ilə ayrılmaz şəkildə bağlıdır. Buna görə də yaradıcı qabiliyyətlərin inkişafına yönəlmiş musiqi pedaqogikasının əsasını təhsilin yaradıcı amili təşkil edir.

Azərbaycanda musiqi pedaqogikasının əsas vəzifələrindən biri – musiqi təhsilinin məzmununun musiqi mentallığına aksentlərin gücləndirilməsi vasitəsilə dəyişməsidir. Bu baxımdan ali təhsil müəssisələrində milli xarakterin spesifikasiyasının, xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi problemi mentalitet anlayışının öyrənilməsi ilə ayrılmaz surətdə bağlıdır.

Elmi yenilik: Məqalədə ilk dəfə milli semantikanın dərs metodikasında rolunun vacibliyi açıqlanır və musiqi mentaliteti anlayışı vurğulanır.

Жаля Кадимова

ПОНЯТИЕ МУЗЫКАЛЬНЫЙ МЕНТАЛИТЕТ В СОВРЕМЕННОЙ МУЗЫКАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКЕ АЗЕРБАЙДЖАНА

Ключевые слова: музыкальная педагогика, менталитет, музыкальное воспитание, методические проекты

Педагогическая практика способствует выдвигению ряда важнейших методических параметров, создающих условия для познания истории музыкальной педагогики Азербайджана, изучения ее традиций, современной деятельности, получения информации о предстоящих перспективах музыкальной педагогики Азербайджана.

На современном этапе решение проблем обучения и воспитания неразрывно связано с развитием и совершенствованием творческих способностей. Поэтому основу музыкальной педагогики, направленной на развитие творческих способностей, составляет творческий аспект образования.

Одной из основных задач музыкальной педагогики Азербайджана является изменение содержания музыкального образования через усиление акцентов на музыкальную ментальность. С этой точки зрения проблема изучения специфики, особенностей национального характера в высших учебных заведениях неразрывно связано с изучением понятия менталитет.

Научная новизна: В статье впервые раскрывается важность роли национальной семантики в методике преподавания и акцентируется понятие музыкальный менталитет.

Jale Gadimova

THE CONCEPT OF MUSIC MENTALITY IN COMTEMPORARY PEDAGOGY OF MUSIC

Key words: music pedagogy, mentality, music appreciation, methodical projects

Pedagogical experience, the study of the history and traditions of the music education of Azerbaijan, the understanding of its modern activities allow us to introduce a number of important methodological parameters that can inform us of the future perspectives of Azerbaijani music pedagogy.

The solution of the problem of education and training in modern times is inextricably linked to the development and improvement of creative abilities. Therefore, the basis of music pedagogy focused on the development of creative abilities is the creative factor of education.

One of the main objectives of music pedagogy in Azerbaijan is to change the content of music education by strengthening accent on musical mentality. From this point of view, the problem of studying the specifics of national character in higher education institutions is inseparably linked with the study of mentality.

Scientific innovation: The importance of the role of national semantics in educational methods is explained and the conception of musical mentality is emphasized for the first time in the article.

Azərbaycan fəal şəkildə dünyaya inteqrasiya edir. Azərbaycan mədəniyyətinin qədimliyini, zənginliyini, unikallığını nəzərə alaraq, kontekst əhəmiyyətə malik bütün problemlər xüsusi aktuallıq kəsb edir. Bu mənada ən mühüm humanitar problemlərdən biri – azərbaycançılıq adlanan anlayışın öyrənilməsi, xarakteristikası, əsaslandırılması problemidir. Burada ən mühüm məsələ milli-spesifik xarakteristikalar məsələsidir.

Müasir dövrdə tədris və tərbiyə probleminin həlli yaradıcı qabiliyyətlərin inkişafı və təkmilləşdirilməsi ilə ayrılmaz şəkildə bağlıdır. Buna görə də yaradıcı qabiliyyətlərin inkişafına yönəlmiş musiqi pedaqogikasının əsasını təhsilin yaradıcı amili təşkil edir.

Müasir sosial, bədii, mədəni prinsiplərlə səsleşən musiqi tərbiyəsi musiqi-pedaqoji prosesin vacib tərkib hissəsidir.

Bu gün biz tələbələrin dünyagörüşünü ali məktəbdə və ya məktəbdə aldığı biliklərlə məhdudlaşdırma bilmərik. Musiqi-pedaqoji prosesdə yaradıcı göstərişlərin formalaşmasına şərait yaratmaq, onu istiqamətləndirmək – müasir pedaqogikanın aktual problemlərindən biridir. Musiqi pedaqogikasının qarşısında duran başlıca vəzifələr – tədris və yaradıcılıq prosesini birləşdirməkdir. Çünki bəşəriyyətin sosiomədəni təcrübəsinin inteqrasiyası fərdin özünü reallaşdırmasına gətirib çıxarır.

Azərbaycan musiqisinin qədim qanunauyğunluqlarının dərk edilməsi dərəcəsi bu gün professional hazırlığın ən mühüm komponentidir. Materialın bütün həcmünün geniş əhatə olunması heç də hər zaman mütəxəssisi formalaşdırmır. Fikrimizcə, Azərbaycan musiqi sisteminin tərkib hissəsi olan spesifik və buna görə də qədim elementlərin öyrənilməsi ilə bağlı seçmə daha mühümdür.

Pedaqoji təcrübə, Azərbaycan musiqi pedaqogikası tarixinin, ənənələrinin öyrənilməsi, onun müasir fəaliyyətinin dərk edilməsi Azərbaycan musiqi pedaqogikasının gələcək perspektivlərindən xəbərdar olmağa şərait yaradan bir sıra mühüm metodiki parametrləri irəli sürməyə imkan yaradır.

Bu gün Azərbaycan incəsənətinin, mədəniyyətinin milli səciyyəvi xüsusiyyətlərinin axtarışı ilə bağlı proseslər daha fəal həyata keçirilir. Ümummilli lider H.Ə.Əliyevin elan etdiyi azərbaycançılıq ideyası Azərbaycan musiqi pedaqogikasında da proqram təlimat xarakterini aldı.

Son bir neçə ildə Rusiya elmi-pedaqoji ədəbiyyatında da bizi maraqlandıran problemlər fəal müzakirə olunur. Belə ki, ideologiyanın musiqi pedaqogikasına neqativ təsiri haqqında fikir dəfələrlə qeyd olunur. Xüsusilə,

pedaqoji təfəkkür stereotiplərindən çox yazılır. Bu stereotiplərdən biri musiqinin milli spesifikasiyaya diqqətsizlikdir. «Tədrisdə əsas – metoddur: musiqinin bütövdən ayrılmış və onu dağıdan ayrı-ayrı vasitələrlə deyil, intonasiya vasitəsilə dərk edilməsi, musiqinin musiqi ilə dərk edilməsi, musiqinin digər sənətlərlə, təbiətin və insanın həyatı ilə dərk edilməsidir». Bu həcmli sitatı bir qədər başqa şəkildə ifadə edərək, deyək ki, bəlkə də, müasir tədris və tərbiyənin ən aktual problemləri xalq musiqisinin təbii şəkildə, onun bütövlüyündə, etno-mədəni, milli, morfoloji xüsusiyyətlərindən asılılıqda pedaqoji təqdimatın təşkili problemləridir.

Musiqi təhsilinin məzmununun musiqi mentallığına aksentlərin gücləndirilməsi vasitəsilə dəyişməsi, şübhəsiz ki, Azərbaycanda musiqi pedaqogikasının əsas vəzifəsidir. Lakin Azərbaycan musiqisinin mükəmməlliyinin və əhatəliliyinin dərk edilməsi zərurəti və bu cür pedaqoji prosesin təşkil edilməsində vərdişlərin olmaması arasında müəyyən ziddiyyətlər mövcuddur. Burada tələbələrin təfəkkür tipinin şübhəsiz ki, zəruri Ümumavropa savadından – milli savada, dünya musiqi praktikasında formalaşan obrazlı sistemdən – Azərbaycan sisteminə və s. keçirilməsi vacibdir. Xalq musiqi mədəniyyəti ilə bağlı fənlərin dəyişdirilməsi həm də yaradıcı məqamla – təhsil alanların bacarıqlarını və zövqünü formalaşdıran məqamla sıx əlaqədardır. Azərbaycanda musiqi pedaqogikasının inkişafının müasir mərhələsində pedaqoqun mükəmməl musiqi-bədii fəaliyyəti xalq mədəniyyətinin bütün komponentlərini özündə birləşdirən bütöv bir kompleks haqqında biliklərin mənimsənilməsi ilə sıx əlaqədardır. Buraya nəinki mədəniyyətimizin tarixi, həm də Azərbaycan mənəviyyatının mühüm tərkib hissələri daxildir. Məsələn, ayinlər, davranış etikası, mərasim mədəniyyətinin xüsusiyyətləri, təqvim bayramlarının spesifikasiyası, xalq oyunları, kölgə və kukla teatri, fala baxmalar, dini misteriyalar və s.

Milli bədii yaradıcılığı səciyyələndirən bütöv mədəni kompleksi bilmə və dərk etmə həm müasir musiqiçiyə, həm də vətəndaşa lazımdır. Bundan əlavə, burada milli musiqi ilə məşğul olma formalarına tərəf məlum «əyilmə» də zəruridir. Müxtəlif profilli musiqiçilər xalq musiqisini işıqlandıran nəzəri materialın mənimsənilməsinə müxtəlif cür, qeyri-bərabər yanaşır. Ayrı-ayrı qruplara bu dəyişik münasibəti nəzərə alaraq, daha da dəqiqləşdirməyə dəyərdi. Lakin bizi məhz hər bir musiqiçiyə eyni dərəcədə lazım olan parametrlər maraqlandırır.

Qeyd olunduğu kimi, gələcəyin təhsilinin məzmununun, məlumat sahəsinin genişləndirilməsi, musiqi mühitinin dərinədən öyrənilməsi ilə sıx bağlıdır. Bu mənada da «kütləvi mədəniyyət» anlayışı problemli məsələdir. Qeyd etmək lazımdır ki, «kütləvi mədəniyyət» musiqi tərbiyəsi ilə sıx əlaqədədir. O, çox geniş yayılıb və cəmiyyətimizin həyatında çox mühüm hadisədir. «Kütləvi mədəniyyət» bu qədər güclü diqqəti onun ictimai şüura

estetik-ideoloji təsiri ilə izah etmək olar. Bu təsir indi, elmi-texniki inqilab əsərində, mən deyərdim ki, «mənfi işarəli» kütləvi təbliğat və təşviqat vasitələrinin çox geniş yayılması sayəsində son dərəcə çoxlu sayda neqativ elementlər qazanmışdır. Beləliklə, respublikamızda humanitar təhsil tərəfindən «kütləvi mədəniyyət»ə güclü diqqət yetirilməsi vacibdir, belə ki, «kütləvi mədəniyyət»ə insan mədəniyyətinin inkişafında qanunauyğun mərhələ kimi baxılır.

Tədris zamanı tələbələr «kütləvi mədəniyyət»in müasir nəzəriyyələri, qeyd olunanın təhlili və tənqidi ilə müxtəlif mövqelərdən tanış olması zəruridir. «Kütləvi mədəniyyət» ideologiyası bədii silsilə mütəxəssislərinin hazırlanması zamanı özlərinin nəinki estetik, həm də mənəvi-etik xarakterli, insana nəinki cürbəcür manipulyasiya obyektinə, həm də subyekt və yaradıcı şəxsiyyət kimi yanaşmağa qadir olan dəyərlər sisteminin yaradılmasına da yönəldilməlidir.

Təhsil alanlarda milli aspektə marağın formalaşdırılması problemi üzrə pedaqoji ədəbiyyatın öyrənilməsi təsdiq edir ki, mentalitetə idraki marağ çox böyük sövqəddici qüvvəyə malikdir, şüurlu şəkildə biliyə yiyələnmə üçün zəmindir.

Müasir musiqi problematikasına retrospektiv baxış onu deməyə imkan verir ki, musiqi-pedaqoji proses çərçivəsində tarixi-nəzəri musiqişünaslığın «taleylüklü» problemlərinin öyrənilməsi bu gün son dərəcə vacibdir. Söhbət Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin milli «genofondu»na marağın tərbiyə edilməsindən gedir.

Bu cür yanaşma prinsipinə yeni perspektivlər açır. Təhsil sisteminin yenidən qurulması musiqi təhsil müəssisələri qarşısında da bir sıra yeni vəzifələri irəli sürür. Məhz buna görə demək olar ki, Azərbaycan musiqisinin milli xüsusiyyətləri ilə bağlı yeni xüsusi kursların yaradılması zərurəti çoxdan yetişib. Ənənəvi ifadə vasitələrinin səmərəliliyinin mənbələri tələbələrə açıqlanmalı, tələbələr onların dəyərini nəinki öyrənməli, həm də anlamalı və hiss etməlidirlər. Bundan başqa, konkret misallarla onların səmərəliliyinin elə tərəflərini göstərmək lazımdır ki, hansı ki, bu günə qədər öz imkanlarını sonadək sərf etməyib. Azərbaycan xalq musiqisinin əsaslarının tədrisi ilə onun forma və janrlarının təhlilinin birləşdirildiyi kursların yaradılması biz Azərbaycan musiqisinin qorunması kursları adlandırırıq. Azərbaycan musiqisinin dərk edilməsi nəzəriyyəsi kursunun yaradılması yerinə düşərdi. Burada, ilk növbədə, musiqi qavrayışının fenomenoloji tərifini izah etmək, ikinci növbədə isə – tələbələri müxtəlif dinləyici qruplarına ayırmaq faydalı olardı. Belə ki, sosial məqam burada çox böyük rol oynayır. Söhbət bütün tədris illərindən olan tələbələrin birləşəcəyi qrupların təşkilindən gedir. Beləliklə, bu cür qrupların praktiki fərdi məşğələləri müəyyən yaradıcı cəhdlərin şüarı altında keçirilə bilərdi. Kompozisiya siniflərinin təcrübəsini yada salaq. Burada müəllim-bəstəkar tədris prosesində öz məktəbini yaradır. Musiqişünaslar da

oxşar yanaşmanı tələb edir. Bunu demək kifayətdir ki, musiqişünaslıq artıq çoxdan «üslub»lara görə fərqlənir – «konservatoriya», «novator». Burada hər bir kəsin marağ dairəsi müzakirə olunur və formalaşır, lakin elmdə müəyyən istiqaməti nəzərə almaqla. Beləliklə məktəb yararır, məsələn Azərbaycan etnomusiqişünaslıq, semiotika, müqayisəli musiqişünaslıq məktəbi və s.

Musiqi təfəkküründə yerli milli ənənənin müəyyən normaları mövcuddur. Müəllim, ilk öncə, onlardan, bu gün mövcud olan musiqi mühitinin qavrama psixologiyasından baş çıxartmalıdır. Musiqi qavrayışı milli rənglərə malikdir. Bəs bu komponentlə hansı amillər bağlıdır? Bu məsələnin mühüm məsələlər səviyyəsinə qaldırılması nəinki Azərbaycan musiqisinin tədrisini hərəkətə gətirməyə, tələbələrin doğma milli musiqi haqqında təsəvvürünü dərinləşdirməyə, həm də, ən başlıcası, Azərbaycan musiqisinin qorunub saxlanması üçün əlverişli şərait yaradır. Bu gün bu, xüsusilə aktualdır.

Tələbələrin dünyagörüşünün genişləndirilməsi, fənnin dərinədən dərk edilməsinin öyrədilməsi zərurəti, müasir tədris modelləri əsasında musiqini qavrama qabiliyyətinin tərbiyə edilməsi – bütün bunlar mürəkkəb proseslərin, bu proseslərin həm tarixi, həm mədəni, həm sosial xarakteri ilə sıx bağlıdır. Bir misal gətirim. Bir qayda olaraq, xalq musiqisi üzrə fənlərdə kontekst haqqında genişləndirilmiş giriş mühazirələri yoxdur. Coğrafi, mədəni, sosial konteksti nəzərdə tuturam. Məlum olduğu kimi, hətta iqlim müəyyən şəkildə bədii mədəniyyətə təsir göstərir.

Ali təhsil müəssisələrində milli xarakterin spesifikasiyasının, xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi problemi mentalitet anlayışının öyrənilməsi ilə ayrılmaz surətdə bağlıdır. Sonuncu, öz növbəsində, əsrlər boyu formalaşmışdır. Azərbaycan xalqı həm Qafqaz arealında, həm ərəb-müsəlman xəlifəti birliyində, həm Osmanlı imperiyasının tərkibində və s. olmuşdur. Azərbaycan xalqının tarixi yolu mədəni inkişafın vahid qanunauyğunluqlarını müəyyən edirdi. Nəticədə musiqidə də tipoloji oxşar formalar törəyirdi. Muğamat sənətinin adını çəkmək kifayət edər. Beləliklə, böyük ərazilərdə oxşar olan universaliyalar əmələ gəlirdi.

Bəşəriyyət böyük dinləyici təcrübəsi toplayıb. Bu gün musiqi məlumat «sahə»si nəhəngdir. Səs mühiti çoxlu sayda müxtəlif üslublar, cərəyanlar və sistemlərlə doludur. Musiqinin əsaslarına yiyələnmə tələbə, onun əlifbasını öyrənməklə yanaşı, şübhəsiz, ehtiyac duyur ki, bu musiqi məlumatı axınında ona düzgün istiqamətlənməyə kömək etsinlər.

Musiqi pedaqogikasının müasir problemlərinin tədqiq edilməsi, müasir pedaqoji prosesə tətbiq edilməli olan yeni tövsiyələrin irəli sürülməsi, bu istiqamətdə xüsusi metodiki layihələrin işlənilib hazırlanması, şübhəsiz ki, musiqi pedaqogikasının inkişafına, nəinki mühüm professional vərdişlərin, mədəni və intellektual imkanların tərbiyə edilməsinə xidmət edəcək, həm də, ən başlıcası, vətəndaş tərbiyə edəcək.

ƏDƏBİYYAT

1. Qədimova J.H. Musiqi pedaqogikası: tarixilik və müasirlik. 2012.
2. Paşayev Ə., Rüstəmov F. Pedaqogika. 2003.
3. Zemlyanski B.Y. Musiqi pedaqogikası haqqında. Bakı, 1962.
4. Hacıbəyov Ü. Azərbaycanda musiqi-maarif məsələləri // İncəsənət, 1921, №1, s.24-32.
5. Hacıbəyov Ü. Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları. Bakı: Yazıçı, 1985, 146 s.
6. Mehrafov A.O. Pedaqoji prosesin optimallaşdırılmasının psixopedaqoji məsələləri. 2011.
7. Abdulin E.B. Ali təhsil sistemində musiqi pedaqogikası problemlərinin metodoloji təhlili. M., 1990.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 25.10.2019

Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 08.11.2019

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 29.12.2019

Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı:
pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor Tamilla Kəngərli

ADPU-nun Elmi Şurasının 15 aprel 2016-cı il tarixli 15 sayılı qərarı ilə çap olunur.